

Algimantas Kasparavičius
Tomas Mieliauskas

LIETUVOS-LENKIJOS SANTYKIAI IR LIETUVOS KARIUOMENĖS MODERNIZAVIMAS 1926-1939 METAIS

Pirmiausia atskleisime šio straipsnio chronologinių ribų paslaptį. Kodėl straipsnis baigiasi 1939 metais, manome, didesnių klausimų neturėtų kilti. Ši data žymi ne tik Antrojo pasaulinio karo ir naujos epochos pradžią, bet ir nepriklausomos Lenkijos valstybės išnykimą keliems dešimtmečiams iš Europos politinio žemėlapių bei Lietuvos valstybingumo saulėlydį. Po 1939 m. spalio 10 d. sutarties su Sovietų Sąjunga Lietuva praktiškai pateko į sovietinį protektoratą¹, o po pusmečio ir galutinai prarado valstybingumą.

1926 m. reikšmingi ne tik Lietuvos ir Lenkijos vidaus politinei raidai, bet ir jų tarpusavio santykiams. Tais metais abiejų tautų radikalai, - Lenkijoje - kairieji, Lietuvoje -dešinieji - nusivylė demokratija ir savo valstybėse įvykdė karinius-politinius perversmus. Lenkijoje įsitvirtino Jozefo Pilsudskio diktatūra, o Lietuvoje - Antano Smetonos ir Augustino Voldemaro režimas. Perversmai abiejose šalyse buvo įvykdyti kariuomenės pagalba. Skyrėsi tik veikimo būdai: J.Pilsudskiui 1926 m. gegužės 12-14 d. valdžią Varšuvoje teko imti šturmu, o Kaune 1926 m. gruodžio 17 d. perversmas įvyko taikiai - kon-

¹ Vilkelis G. Lietuva ir Tautų Sąjunga 1939 metais//Lituanistica, 1994 Nr. 2 (18). P.53.

stitucinė Mykolo Sleževičiaus vyriausybė nesugebėjo atsispirti sukilusių kariškių šantažui ir jiems pasipriešinti².

Pažymėtina, jog J.Pilsudskio pasisekimas Lenkijoje netiesiogiai paskatino ir dešiniuosius radikalus mesti iššūkį Lietuvos demokratijai. Užsienio valstybių diplomatai (Sergejus Aleksandrovskis - SSRS, Schrötter - Vokietijos), 1926 m. pavasarį bendravę su A.Smetona, pastebi, jog pastarasis itin domėjosi J.Pilsudskio perversmo Varšuvoje detalėmis, išitvirtinimu valdžioje, stebėjo kaip į J.Pilsudskio žygį reaguoja tarptautinė bendrija ir Vakarų demokratinės valstybės³.

J.Pilsudskio įsigalėjimas Lenkijoje, dešiniems lietuvių radikalams davė progą skelbti, jog kaimyninę šalį valdo neprognozuojamas vadovas⁴, todėl didėja Lenkijos grėsmė Lietuvai⁵. Kartu pradėta skleisti ir griežtesnės valdžios idėja Lietuvoje⁶.

Būdinga, jog vienas iš pagrindinių gruodžio 17-osios perversmo šūkių buvo kova prieš krašto polonizaciją ir tariamas valstybės gelbėjimas nuo galimos J.Pilsudskio agresijos. Jau pirmame interviu spaudai naujasis premjeras ir užsienio reikalų ministras prof. A.Voldemaras pareiškė, kad perversmas užkirto kelią ne tik komunistiniam pučui, bet ir Lenkijos intervencijai į Lietuvą⁷. J.Pilsudskio asmens karingumą ir tariamą ruošimą pulti Lietuvą kaip argumentą perversmininkai panaudojo spausdami atsistatydinti konstitucinę vyriausybę ir prezidentą Kazį Grinių⁸.

Po perversmų Lenkijoje ir Lietuvoje susikūrę režimai didele dalimi rėmėsi kariškiais ir karinėmis pajėgomis. Net buvo juokaujama, kad šias šalis valdo "pulkinkai ir generolai". Abiejose valstybėse valdžia stiprino kariškių autoritetą visuomenėje bei kariuomenės vaidmenį šalies vidaus gyvenime. Pavyzdžiui, A.Smetonos valdomoje Lietuvoje buvo sistemingai didinamos lėšos kariuomenei, karininkams keliamos algos, teikiamos kitos privilegijos.⁹

1926 metais abiejų tautų radikalai paėmė valdžią. Abi tautos vėl tarsis susijungė, tik šį kartą ne po jogailaičių karūna, bet po autoritarizmo skeptru. Galima būtų klausti: kas tai - abi tautos vienijusi bendro istorinio kelio nostaigija ar eilinio atsitiktinumo išdaiga?

² Škirpa K. Pakeliui su Mykolu Sleževičiumi. Mykolas Sleževičius. Chicago. 1954. P.261-264.

³ S Aleksandrovskio 1926 06 09 pranešimas URLK kolegijai apie pokalbius su tautininkų vadais/Rusijos Federacijos Užsienio politikos archyvas. F.04 Ap.27. Ap1 86. B.105. L.140.

⁴ Kasparavičius A. Lietuvos reakcija į Jozefo Pilsudskio perversmą Lenkijoje. Kultūros barai. 1997. Nr.7. P.66.

⁵ Plačiau pasakyti. Lenkijoje//Lietuvis. 1926 05 28 P.13-14.; Šmėklos Ainis. Budėkime//Lietuvis, 1926 06 25 Nr. 25. P.4.

⁶ A. Smetona. Parlamentarizmo negalavimai//Lietuvis. 1926 06 18 Nr. 24. P.1.

⁷ Ministerio pirmininko pareiškimas spaudai//Lietuvis žinios. 1926 12 21 P.1.

⁸ Ministerio pirmininko pareiškimas spaudai//Lietuvis žinios. 1926 12 21 P.1.

⁹ Truska L. Antanas Smetona ir jo laikai. Vilnius. 1996. P.271.

Praktiškai per visą tarpukarį, ir mūsų tiriamuoju laikotarpiu, Lietuvos-Lenkijos santykius lėmė Vilniaus problema, padiktuota bent dviejų paradoksų. Lenkų istorikų - Piotro Lossowskio ir Jerzy Kumaneckio - tyrinėjimai leidžia teigti, kad 1919-1920 metais planuodamos kurti vienokią ar kitokią Lietuvos-Lenkijos sąjungą, J.Pilsudskis Vilniui skyrė ypatingą dėmesį. Jo supratimu "Vilniaus raktas" turėjo atrinkti Lietuvos duris federacijai su Lenkija.¹⁰

J.Pilsudskio sumanyta ir Lucjano Želigovskio įvykdyta 1920 m. rudenį akcija Vilniuje turėjo ne tik nutiesti lenkų koridorių į Latviją, stropiau uždaryti Rusijai duris į Vakarų¹¹, bet ir izoliavus Lietuvą nuo Rusijos įtakų, nukreipti ją į Lenkiją bei padėti pamatus būsimai šalių federacijai. Šiuo atveju paradoksalu tai, jog siekiant draugystės, buvo pasirinkta jėga.

Pirmas paradoksas nulėmė ir antrą. Vilniaus atplėšimas nuo Lietuvos ne tik nenukreipė jos į Lenkiją, bet pasėjo tarp šalių ilgąmetį, istoriškai nepagrįstą antagonizmą¹². Lietuvai netekus bendros sienos su Sovietų Sąjunga sumažėjo ir pastarosios tiesioginė grėsmė jai. Lenkijos aneksuota Vilnija tapo savotišku skydu, saugančiu Lietuvą nuo potencialios sovietų agresijos. Lietuva nuo sovietų skiriama lenkiško skydo, skirtingai negu kitos Baltijos šalys - Latvija ir Estija - drąsiau jautėsi formuodama santykius su Maskva, mieliau flirtavo ir net tikėjosi sovietų paramos savo diplomatinei - politinei kovai dėl Vilniaus susigrąžinimo. Taip 1926 m. rugsėjį gimė Lietuvos ir SSRS nepuolimo sutartis bei vadinamasis "Džentelmeniškasis" Lietuvos ir SSRS susitarimas, nukreiptas prieš Lenkiją¹³. Antro paradokso esmė ta, jog tik dengiamas lenkiško skydo Vilniuje, Kaunas galėjo taip drąsiai ir beapeliaciškai remtis Maskva ir kovoti prieš Varšuvą - savo potencialiai strateginį sąjungininką.

Iki 1927 m. gruodžio 10 d. Lietuva formaliai skelbėsi esanti "karo padėtyje" su Lenkija.¹⁴ Po perversmo į valdžią atėjęs prof. A.Voldemaras sukritikavo šią politiką. Jis pareiškė, kad tokia Lietuvos pozicija Lenkijai suteikia galimybę bet kada pradėti karo veiksmus prieš Lietuvą. Be to, buvo akivaizdu, jog Lietuva neturi jėgų kariauti su Lenkija. Pasak A. Voldemaro, tarp Lietuvos ir Lenkijos atsinaujinus karo veiksams, dėl tokios savo politikos Lietuva negalėtų įrodyti, jog yra agresijos auka ir netgi negalėtų prašyti tarptautinių instancijų paramos¹⁵. Todėl užsienio reikalų ministras padarė išvadą, kad valstybei pavojinga karinga pozicija Lenkijos atžvilgiu. Nuspręsta ieškoti

¹⁰ Truska L. Antanas Smetona ir jo laikai. Vilnius. 1996. P.271.

¹¹ Kumaniecki J. Pokoj polsko - radziecki 1921. Warszawa. 1985. S.48.

¹² Kumaniecki J. Pokoj polsko - radziecki 1921. Warszawa. 1985. S.48.

¹³ Kumaniecki J. Pokoj polsko - radziecki 1921. Warszawa. 1985. S.48.

¹⁴ R.J.Crampton, Eastern Europe in the Twentieth Century. New York. 1997. P.97.

¹⁵ URLK kolegijos nario B.Stomoniakovo pokalbio užrašas su Lietuvos pasiuntiniu J.Baltrušaičiu 1927 05 06 Nr. 5600/Rusijos Federacijos Užsienio politikos archyvas. F.0151. A.pl.15.Apl.29 B.9. L.51-52.

tokios diplomatinės formulės, kuri leistų atsisakyti "karo padėties" su Lenkija postulavimo, ir kad tai nebūtų interpretuota kaip atsisakymas pretenzijų į Vilnių¹⁶. Prof. A.Voldemaro užsienio politikos strategijos šerdis su Lenkija buvo stabilizuoti ir užkonservuoti Lietuvos pretenzijas į Vilnių tarptautiniu mastu bei visapusiškai ruošti valstybę ilgalaikiai politinei-diplomatinei kovai dėl Vilniaus.

1927 m. gruodį Ženevoje šią politiką A.Voldemarui iš dalies pavyko įgyvendinti po ilgų ir sudėtingų politinių vingių, kartais grėsusių netgi katastrofa. 1927 m. gruodžio 10 d., tarpininkaujant ir laiduojant Tautų Sąjungai Lietuva oficialiai atsisakė "karo padėties" politikos su Lenkija¹⁷. Tačiau kartu šiame dokumente buvo pabrėžta, kad "šioji rezoliucija jokiū būdu neliečia klausimų dėl kurių abi pusės yra skirtingų nuomonių"¹⁸. Taigi šis tarptautinis susitarimas iš Kauno neatėmė galimybės panaudoti jį Vilniaus problemai spręsti.

Iš esmės A.Voldemaro nubrėžta politinė projekcija Varšuvos atžvilgiu išliko iki 3-io dešimtmečio pabaigos. 4-o dešimtmečio pradžioje Lietuvos užsienio politikos akcentai pamažu keičiasi. Augant Vokietijos revizionizmui bei SSRS imperialistinėms tendencijoms, Kaunas dar kartą kritiškai permasto savo užsienio politikos kryptis. Artėjančių didelių politinių įvykių fone Kaunas palankiau pradeda žiūrėti į Varšuvą. Lenkija pradeda suvokti kaip strateginis Lietuvos partneris. Tiesa, šis procesas plėtojasi palaipsniui ir ilgai. Lietuvos politinėse viršūnėse, kariuomenėje ir visuomenėje vyko kova: tarp tradicinio - antilenkiško ir naujo požiūrio, labiau orientuoto į Lenkiją. Už santykių gerinimą su Lenkija pirmiausia pasisakė opozicija: socialdemokratai ir krikščionys demokratai. Krikdemų lyderis Leonas Bistras apie 1932-1933 m. padaro išvadą, jog savo netoliaregiška antilenkiška politika Lietuva tik sukomplicavo santykius su Lenkija, labai nukentėjo ekonomiškai ir neturėjo jokios naudos iš politinio flirtu su Rusija¹⁹. L.Bistras kritikavo ir Lietuvos sekimą Vokietijos politiniu farvateriu. "Vokietija, kuri laiko nepriklausomą Lietuvą šių dienų politinėje konjunktūroje sau naudingą veiksmu, pasikeitus politinei situacijai, gali būti neužinteresuota josios buvimu" - įrodinėjo L.Bistras²⁰. Krikščionių demokratų lyderis įspėjo, jog beatodairiškai kovojant dėl Vilniaus, galima prarasti ir valstybingumą²¹.

¹⁶ Ten pat.

¹⁷ Žepkaitė R. Lietuva ir didžiosios valstybės 1918-1939 m. - Vilnius, 1986. P.104.

¹⁸ Societe des Nations. Journal Officiel. 1928 P.178.

¹⁹ Dr. L.Bistras, Pabaltijo Sąjunga tarptautinės situacijos šviesoje/Rytas. 1933 04 01 P.2.

²⁰ Dr. L.Bistras, Pabaltijo Sąjunga tarptautinės situacijos šviesoje/Rytas. 1933 04 01 P.2.

²¹ Pabaltijo Sąjungos klausimu (Pasikalbėjimas su krikščionių demokratų partijos pirmininku Dr. L.Bistru)//Rytas. 1933 03 25 P.1.

L.Bistro politinę liniją perėmė ir pratęsė jaunoji politikų karta, kuri nebuvo glaudžiai susijusi su Vilniumi ir kuri palaipsniui buvo bepradedanti susitaikyti su mintimi, jog Vilnius prarastas amžinai arba bent jau Vilniaus susigražinimą įsivaizdavo kaip neapibrėžtai tolimą ir miglotą ateitį²². Tapęs užsienio reikalų ministru šią politiką 4-to dešimtmečio viduryje bandė realizuoti Stasys Lozoraitis²³. Taip pat ją palaikė tuometinis kariuomenės vadas brigados generolas Stasys Raštikis, ELTA'os direktorius, vėliau URM Politikos departamento direktorius Edvardas Turauskas ir kiti veikėjai.

Tačiau 4 dešimtmečio viduryje neįvyko esminio Lietuvos-Lenkijos santykių lūžio. Pernelyg stiprus buvo tradicinis požiūris į Lenkiją, kurį tvirtai gynė nemaža dalis vyresniosios kartos politikų ir diplomatų bei prezidentas A.Smetona. Neteisinga būtų tvirtinti, jog A.Smetona nesuvokė Lenkijos kaip strateginio Lietuvos sąjungininko reikšmės. Vienok, prezidentas ši vaidmenį Lenkijai buvo pasiryžęs pripažinti tik po to, kai pastaroji Vilnių grąžins Lietuvai. Tuo tarpu Varšuvos politinės viršūnės apie tai ir negalvojo. Lenkijoje buvo išsisknijusi nuomonė, kad ieškoti kompromisų su Lietuva neverta, nes pastaroji anksčiau ar vėliau bus palaužta ir paklus Varšuvos valiai.

Iš esmės Lietuvos požiūris į Lenkiją nepakito ir po 1938 m. kovo 17 d. Lenkijos notos Lietuvai bei šalių diplomatinių santykių užmezgimo. Prezidentas A.Smetona 1938-1940 m. laikotarpiu buvo pagrindinis Lietuvos užsienio politikos vairininkas ir toliau laikėsis savo ankstesnio, tradicinio požiūrio į Lenkiją. Tokį jo požiūrį patvirtina ir Lietuvos pozicija 1939 m. rudenį vykstant Lenkijos-Vokietijos karui: Lietuva nebuvo priešiška Lenkijai, bet ir paremti jos nesiryžė²⁴. 1939 m. rugsėjo 1 d. Lietuvos vyriausybė prezidento aktu oficialiai paskelbė Lietuvos neutralitetą. 1939 m. rugsėjo pradžioje A.Smetona nepasidavė Vokietijos bei kai kurių Lietuvos diplomatų (Kazio Škirpos) gundymams pasinaudoti sunkia Lenkijos padėtimi ir, smogus pastarajai netikėtą smūgį, jėga atsiimti Vilnių.

Lietuvos-Lenkijos santykiai bei Vilniaus problema nemaža dalimi nulėmė Lietuvos karinių pajėgų raidą, jų uždavinius ir tikslus. Lietuvos kariuomenės padėtis modernizacijos išvakarėse buvo prasta. Nors 1926 m. iš valstybės biudžeto kariuomenės reikmėms buvo skirta 18% lėšų, tačiau pinigai buvo panaudoti neefektyviai. Iš 1926 m. vasarą įvykusio karinių pajėgų patikrinimo matyti, kad kariuomenė nebuvo pilnai parengta ginti valstybės nepriklausomybės. 1926 m. vasarą visoje Lietuvos kariuomenėje tarnavo tik 11714 karių. Be to, parengta apie 75000 atsarginių. Lietuvos kariuomenei tuomet

²² Kasparavičius A. Šalkauskio kultūrų sintezės koncepcijos raida ir metamorfozės užsienio politikoje//Naujasis židinys. 1996 Nr. 5. P.303.

²³ Merkelis A. Antanas Smetona. Jo visuomeninė, kultūrinė ir politinė veikla. New York. 1964. P.487.

²⁴ Žepkaitė R. Vilniaus istorijos atkarpa 1939-1940. Vilnius. 1990.P.21.

labai trūko žemesniosios grandies karo vadų: vyr.puskarininkių - 55,3 %, jaun.puskarininkių - 82,4%, grandinių - 68,5%²⁵. Prasta buvo ir karinė ginkluotė: beveik pusė artilerijos buvo pasenusi fiziškai ar morališkai, apie pusę karo lėktuvų sugedę ir neskraidė, 30% šarvuočių taip pat buvo pripažinti netinkami kautynėms, autoparkas buvo susidėvėjęs ir pasenęs. To laiko modernių ryšio priemonių kariuomenėje nebuvo²⁶. Kariuomenės organizacija buvo neefektyvi ir gremėzdiška, paveldėta iš carinės Rusijos. Efektyviai mobilizacijai kraštas taip pat nebuvo parengtas. Karininkai skųsdavosi, kad dėl negausių kuopų ir batalionų bei dėl nuolatinio karių siuntimo į ūkinius darbus, neįmanoma surengti normalių šaudymo ir taktikos pratybų. Apie 50% karių tarnavo ne rikiuotės kuopose, bet įvairiose pagalbinėse, kariuomenę aptarnaujančiose dalyse.

Tuometinis kariuomenės Generalinio štabo viršininkas plk. Kazys Škirpa, susipažinęs su inspektorių ataskaitomis, konstatavo, kad, atsižvelgus į Lietuvos tarptautinę padėtį, santykius su kaimynais bei to laikotarpio reikalavimus, kariuomenę būtina reorganizuoti ir modernizuoti²⁷. Buvo parengtas kariuomenės reorganizavimo planas, o 1926 m. pabaigoje pradėta ir pati reorganizacija²⁸. Tačiau šio darbo įgyvendinti koalicinė liaudininkų - socialdemokratų vyriausybė nebespėjo - sutrukdė gruodžio 17-osios perversmas.

Tačiau pradėtas darbas nenutrūko. Po perversmo naujoji Krašto apsaugos ministerijos vadovybė, kiek pakoregavusi plk. K.Škirpos projektus, darbą tęsė. Reformos kariuomenėje pradėtos nuo drausmės stiprinimo ir mokymo planų vykdymo²⁹.

Kariuomenės organizacija ir bendra padėtis

Iš 1927 m. oficialaus Krašto apsaugos ministerijos susirašinėjimo su švedų karo atašė Lietuvai dokumentų³⁰ matome, kad Lietuvos teritorija suskirstyta į 2 karo apygardas, o šios - į mobilizacinius rajonus. 7 pėstininkų pulkai

²⁵ Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko plk. K.Škirpos 1926 07 27 raportas krašto apsaugos ministrai//Lietuvos Centrinis Valstybės archyvas (toliau - LCVA). F.929. Ap.3. B.536. L.5.

²⁶ Lietuvos kariuomenės aviacijos viršininko gen.leit. J.Kraucevičiaus 1926 07 02 raportas Vyriausiojo štabo viršininkui//LCVA. F929. Ap.3. B.536. L.112.

²⁷ Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko plk. K.Škirpos 1926 07 27 raportas krašto apsaugos ministrai. LCVA. F.929. Ap.3. B.536. L.15.

²⁸ Kasparavičius A., Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 metais. Lietuvos istorijos metraštis. Metai 1993. Vilnius. 1994. P.65.

²⁹ Lietuvos kariuomenės Vyriausiojo štabo 1926 12 28 "Visiems kariuomenės dalių vadams, įgulų ir įstaigų viršininkams aplinkraštis Nr. 43//LCVA. F.384. Ap.3. B.138. L.222.; Krašto apsaugos ministro plk.lt.n. A.Merkio ir Kariuomenės Vyriausiojo štabo viršininko plk. T.Daukanto 1927 01 15 įsakymas kariuomenei Nr.2. Ten pat. Ap.7. B.76. L.2.

³⁰ Susirašinėjimas su švedų karo atašė Lietuvai. Lietuvos kariuomenės santrauka 1927 m.//LCVA F.929. Ap.2. B.990. L.3-917.

sudaro 2 pėstininkų divizijas. Kavalerija sudaryta iš 2 pulkų - I husarų pulko ir II ulonų pulko. Pagal karo prievolės įstatymą, kuris pradėjo veikti 1927 01 01, vyrai į kariuomenę šaukiami du kartus per metus. Tikrosios karo tarnybos pėstininkų dalyse buvo tarnaujama pusantų metų, specialiųjų ginklų rūšių daliniuose - 2 metus. Pirmos eilės pėstininkų dalių kareivių atsargoje tarnauja pusšestus metus, specialiųjų ginklų rūšių - 5 metus. Apskritai tarnybos laikas tęsiasi iki 45 metų. Kaip matyti iš šio dokumento, Lietuvos kariuomenėje tuo metu tarnavo 1380 karininkų, 5238 puskarininkiai ir 14707 eiliniai. Iš viso tarnavo 21 325 kariškiai. Rezerve buvo numatyta 100-120 tūkstančių kareivių, Šaulių Sąjungoje - 40 000 karių.

1928 metais Lietuvoje jau yra 3 karinės apygardos, o kariuomenę sudarė 3 pėstininkų divizijos, viena kavalerijos brigada, vienas sunkiosios artilerijos ir vienas inžinerijos pulkas, vienas telegrafo, vienas geležinkelininkų bei vienas autobatalionas, viena tankų grupė. Aviaciją sudarė 6 eskadrilės³¹.

1937 m. Tautų Sąjungos duomenimis aviaciją jau sudaro viena žvalgybos, viena naikintuvų ir viena bombonešių grupė bei vienas priešlėktuvinės gynybos dalinys. 1937 m. tarnavo 1550 karininkų ir 21000 kareivių.

1940 m. tarnavo jau 1750 karininkų bei 22 400 kareivių. Šaulių Sąjungai priklausė 55 000 žmonių (t.y., 15 000 daugiau nei 1927 metais). V.Statkaus³² duomenimis (1939 m.) kariuomenę sudarė: pėstininkai - 52%, artileristai - 21%, kavaleristai - 15%, aviatoriai - 6%, karo technikai - 4%, kitos tarnybos - 2%.

Visa tai buvo oficiali KAM informacija. Tuo tarpu realiai kariuomenėje nors ir tarnavo apytikriai tiek kariškių, tačiau dėl daugelio priežasčių (ligų, atostogų ir t.t.) jų buvo mažiau (žr. priedą Nr. 1)³³.

Pasibaigus kovoms už nepriklausomybę, Lietuvos kariuomenėje liko daug įvairios ginkluotės bei karo technikos, pvz., vokiškų šautuvų turėta 4818, kitų sistemų daugiau negu 21000 (žr. priedą Nr. 1). Labai trūko amunicijos. Buvo būtina suvienodinti ginkluotę. Todėl tam reikalui reikėjo skirti daugiau lėšų. Po Nepriklausomybės kovų laikotarpio, kai KAM biudžetas sudarė apie 50 % viso valstybės biudžeto, 1925-1934 metais KAM biudžetas svyravo nuo 16 iki 20 %. Tik po 1935 metų, kai plk.ltn. Stasys Raštikis tapo kariuomenės vadu, jis įtikino vyriausybę, kad reikia kariuomenę perorganizuoti ir perginkluoti. Nuo tada KAM biudžetas padidėjo iki 25 % viso valstybės biudžeto. Be to, kariuomenė gaudavo ir kitų finansinių įplaukų, pavyzdžiui, iš karių teatro vaidinimų ir panašių renginių.³⁴ Taip pat buvo įsteigtas Ginklų Fon-

³¹ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.437.

³² Ten pat. P.394.

³³ Statistinės žinios apie kariuomenės asmens ir turto sudėtį 1927 m./LCVA F.929. Ap.3. B.582. L.1,2.

³⁴ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.391.

das, kuriam aukojo įvairios organizacijos, įmonės, bankai, privatūs asmenys. Iki 1939 metų buvo paaukota 4665120,78 litų. 1938 metais įkurtas karo laivyno fondas iki 1939 m. balandžio mėnesio surinko 3887,21 litus³⁵. Tai buvo nemenka parama kariuomenei įsigyjant modernesnės ginkluotės.

Tačiau ne viską pavyko padaryti. Iš lentelės "Ginklavimo turto stovio žinios 1940 07 01 dienai" (žr. priedą Nr.2) aiškiai matyti, kad Lietuvos kariuomenei trūko sunkiųjų ginklų, ypač šovinių bei sviedinių įvairių tipų ginklams. Nemažai ginklų buvo netinkamų (sugedę, pasenę) naudoti karo atveju (žr. priedą Nr. 3).

Artilerija

1936 metais veikė 3 artilerijos grupės: Ukmergėje, Tauragėje ir Marijampolėje. Ukmergės ir Tauragės artilerijos grupės turėjo po 2, Marijampolės - 3 baterijas³⁶. 1939 metų duomenimis³⁷ Lietuvoje veikė 4 artilerijos pulkai, kuriuose buvo po 3 artilerijos grupės (iš viso 12 artilerijos grupių). Ukmergės, Marijampolės ir Tauragės artilerijos grupės turėjo po 3 veikiančias baterijas, kitos po 1 bateriją.

1926 metais Lietuvos kariuomenė buvo apginkluota prancūziškais 75 mm, vokiškais 77 mm, rusiškais 76,2 mm, angliškais 83,8 mm pabūklais, 105 mm vokiškomis haubicomis, 127 mm angliškomis toliašaudėmis patrankomis, prancūziškais 37 mm ir rusiškais 57 mm zenitiniais pabūklais. 75 mm pabūklai buvo geri, tačiau jiems labai trūko sviedinių (iš viso jų buvo tik 1800). Rusiški pabūklai buvo susidėvėję ir nenaudojami. Vokiškos 77 mm patrankos taip pat buvo susidėvėjusios, nors jas dar buvo galima naudoti, beveik visi sviediniai buvo sugedę. Keturioms 83,8 mm angliškomis patrankoms buvo tik 1800 sviedinių. Vokiškomis haubicoms sviedinių visiškai nebuvo³⁸.

Pradėjus kariuomenės modernizavimą, buvo nuspręsta palikti tik prancūzų gamybos pabūklus. Taip artilerijoje paliktos M 1897 metų modelio 75 mm prancūziškos patrankos ir 1934 metų modelio 105 mm Schneider-Creusot gamybos prancūziškos haubicos. Nepriklausomybės karo metu įsigytos anglų gamybos patrankos buvo parduotos Ispanijai pilietinio karo metu³⁹. 1937

³⁵ Ten pat. P.793.

³⁶ Susirašinėjimas su kariuomenės dalių vadais kariuomenės apginklavimo klausimu. 1936 m.//LCVA. F.929. Ap.3. B.887. L.2.

³⁷ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.100-101.

³⁸ Kasparavičius A. Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 m.// Lietuvos istorijos metraštis 1993. V. 1994. P.61-62.

³⁹ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.108.

metų lapkričio mėnesį buvo laukiama iš užsienio nupirktų 22 prancūziškų 105 mm haubicų ir buvo numatyta užsakyti dar 50 vienetų bei 40 prancūziškų 155 mm haubicų (pagal planus reikėjo 48), taip pat 24 toliašaudžių 105 mm ir 41 patranką⁴⁰. Pagal 1939 metų duomenis⁴¹ matome, kad 105 mm haubicų padaugėjo 22, 75 mm pabūklų - 37, o 155 mm haubicų - 2 vienetais.

1937 metais be esamų 4 artilerijos pulkų buvo planuojama įkurti dar 2 ir juos apginkluoti 75 mm pabūklais bei 105 mm haubicomis. Kiekvienas pabūklas (75 mm) turėjo turėti po 720 sviedinių, iš viso apie 78000. Kiekviena 105 mm haubica - po 250 sviedinių, iš viso apie 12000. Buvo planuojama gauti 9000 sviedinių 155 Cs, kurių tada atsargoje turėjo tik apie 2000 vienetų⁴².

Priešlėktuvinė apsauga

1934 04 16 dieną Kaune, Šančiuose buvo pasirašyta Ginklavimo Valdybos ir Vickers - Armstrong Ltd. firmos sutartis dėl 75 mm priešlėktuvinių pabūklų pirkimo. Buvo nupirktos 3 baterijos, susidedančios iš trijų 75 mm priešlėktuvinių pabūklų. Prie pabūklų buvo 3000 šovinių su sprogstamaisiais 6,5 kg sviediniais. 1936 metų vasarą Palangoje buvo atlikti pirmieji šaudymo pratimai į oro taikinius⁴³.

Aviacija

1926 metais padėtis karo aviacijoje buvo labai bloga. Keturiuose eskadrilėse trūko 7 naikintuvų ir bombonešių. Pusę iš turimų 50 lėktuvų reikėjo remontuoti. Technika buvo morališkai pasenusi, nebuvo tinkamų angarų lėktuvams, trūko lakūnų⁴⁴.

Atnaujinant aviaciją 1923 metais pirka 12 Italijoje pagamintų naujų "S.V.A.10" tipo dvisparnių dviviečių žvalgybos lėktuvų. Jie nuo 1932 metų buvo nebenaudojami⁴⁵. 1925 metais gauta 10 čekoslovakikiškų naujų vienviečių dvisparnių naikintuvų Letov Š-20 L tipo. Iki 1940 metų visais šio tipo

⁴⁰ Žinios apie karinių dalių apginklavimą artilerijos pabūklais 1937 11 01 dienai. //LCVA F.929. Ap.3. B.952. L.7.

⁴¹ Kariuomenės dalyse ir įstaigų sandėluose esančių ginklų kiekio žinių lapai. 1939 09 01 dienai. //LCVA. F.3. Ap.1 B.256. L.7.

⁴² Žinios apie karinių dalių apginklavimą artilerijos pabūklais 1937 11 01 dienai. //LCVA F.929. Ap.3. B.952. L.7.

⁴³ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.127, 131

⁴⁴ Kasparavičius A. Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 m. //Lietuvos istorijos metraštis. 1993. V.1994. P.62.

⁴⁵ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.199.

lėktuvais nebuvo skraidoma. 1929 metais pirka 20 naujų itališkų dviviečių aukštasparnių "FIAT Ansabolo A120" tipo lengvųjų bombonešių - žvalgybos lėktuvų. Jais skraidyta iki pat 1940 metų. 1929 metais taip pat buvo pirka 15 itališkų naujų vienviečių dvisparnių FIAT C.R. 20 tipo naikintuvų. Vėliau buvo numatyta "FIAT" pakeisti moderniais Morane-Soulner M.S. 406 naikintuvais, bet dėl prasidėjusio 2-ojo Pasaulinio karo nespėta tai atlikti. 1934 12 11 Lietuvos vyriausybė užsakė Prancūzijoje 14 Devoitine D.372 tipo naikintuvų. Tuo metu Ispanijoje kilo pilietinis karas ir abi kovojančios pusės ieškojo ginklų. Su "vyriausybininkais" buvo susitarta jiems perleisti Lietuvai skirtus D.372 tipo lėktuvus. Respublikonai sutiko apmokėti už Lietuvai vėliau pagaminsimus žymiai modernesnius D.501 tipo naikintuvus, nes jiems lėktuvai buvo reikalingi tuoj pat, o Lietuva sutiko jų palaukti. Šie lėktuvai buvo gauti 1936 metais. Jais buvo pakeisti Letov Š-20 L tipo lėktuvai⁴⁶. 1937 m. buvo pirkti du Anglijoje pagaminti nauji dvisparniai de Havilland D.H.89A "Dragon Rapide" lėktuvai. Jie stovėjo Zokniuose ir buvo naudojami ryšiu, transportui ir fotografavimui iš oro. 1938 m. pirka 14 "Gloster Gladiator" tipo viensparnių naikintuvų. Apie 1937-1938 m. Anglijoje taip pat buvo nupirkti du nauji AVRO 626 tipo dvisparniai lėktuvai, skirti šiek tiek pramokusių lakūnų mokymui. 1939 m. Vokietijoje nupirkti 6 vienviečiai atvira kabina figūrinio skraidymo lėktuvai "Jungmeister". 1939 m. gegužės mėn. Prancūzijoje buvo užsakyta 13 tuo metu labai modernių naikintuvų "Morane-Soulner M.S. 406". Šie lėktuvai jau buvo pastatyti, bet prasidėjus karui, su jau nudažytais Lietuvos karo aviacijos ženklais, jie buvo perduoti Prancūzijos oro armijai⁴⁷.

Lietuva ir pati gamino lėktuvus. Prie to daugiausia prisidėjo konstruktorius generolas Antanas Gustaitis. "Anbo III" buvo pirmasis serijinis lietuviškos konstrukcijos lėktuvas. Jų buvo pagaminta apie 9. 1930 m. pagaminta pirmoji jų serija. "Anbo III" lėktuvai buvo beveik neginkluoti, nes jiems nebuvo galima pritaikyti kulkosvaizdžių⁴⁸. 1932 m. pasirodė dvivietis žvalgybos lėktuvas Anbo IV. Jis buvo skirtas žvalgybai ir bombardavimui ir galėjo paimti 144 kg bombų. Šių lėktuvų buvo pagaminta apie 22 vienetus. Jie buvo labai lengvai valdomi, tuo jie pralenkė kitų valstybių analogiškus lėktuvus.⁴⁹ Anbo 41 buvo žymiai tobulesni už Anbo IV lėktuvus, be to, horizontaliu ir kilimo greičiu Anbo 41 pralenkė kitų valstybių lėktuvus. Jie galėjo paimti iki 200 kg bombų. Šių lėktuvų buvo pagaminta apie 20. Anbo V buvo skirtas mokyti (5 vienetai) karo lakūnus. Anbo 51 - patbulintas Anbo V tipas. Nuo

⁴⁶ Ten pat P.202.

⁴⁷ Ten pat P.206.

⁴⁸ Žinios apie aviacijos dalių pasirengimą/LCVA F.929. Ap.3. B.771. L.26115

⁴⁹ Ten pat P.220-222.

karo aviacijos įkūrimo iki 1939 m. karo aviacija naudojo daugiau kaip 30 tipų lėktuvus. Aviacijai labai trūko amunicijos. 1940 m. turėta 41927 aviacinės bombos, nors reikėjo 456900⁵⁰.

Kiek turėta lėktuvų 1932-1937 m., tinkančių kovai, matyti iš šios lentelės:

Lėktuvų tipas	1932 m. ⁵¹	1935 m. ⁵²	1937 m. ⁵³
<i>Naikintuvai</i>	20	12	21
<i>Žvalgybos</i>	19	22	36
<i>Mokomieji</i>	30	27	27

Pamažu daugėjo ir lakūnų: 1928 m. buvo 2, 1936 m. - 7, o 1939 m. - 9 kartus daugiau nei 1920 m.⁵⁴ Skraidymo saugumą padidino 1929 m. išgyti parašutai (italų firmos "Salvator"). Iki 1939 m. parašutais išsigelbėjo 11 pilotų ir 3 žvalgai.

Autodaliniai

1926 m. kariuomenės autoparkas buvo pasenęs. Eksploatuoti tiko tik 19 mašinų, 14 atsarginių buvo remontuojamų, o 29 automobiliai buvo nepataisomai sugedę. Tebuvo likę 6 sunkiai naudojami lengvieji automobiliai. 1925 m. Prancūzijoje nupirkti 4 sanitariniai automobiliai buvo laikomi atsargoje⁵⁵. Pradėjus modernizuoti kariuomenę, seni N.S.U motociklai buvo parduoti varžytinėse. Vietoje jų buvo nupirkti amerikiečių gamybos "Indian" motociklai. Vietoj karo metu naudotų "Komnik", "Arbenz" ir kitų sunkvežimių buvo nupirkti "Ford"⁵⁶. 1939 m. Lietuvos kariuomenė naudojo "Ford" lengvasias keleivines mašinas, "Ford", "Zis" ir "Volvo" sunkvežimius, "Indian" ir "Harley-Davidson" motociklus.

Iki 1936 m. kariuomenėje buvo naudojami I Pasaulinio karo laikų "Daimler" ir "Fiat" tipo šarvuoti automobiliai. 1937 m. buvo 4 "Daimler"

⁵⁰ Ginklavimo turto stovio žinios 1940 07 01 dienai//LCVA F.3. Ap.1. B.256. L.12.

⁵¹ Susirašinėjimas su kariuomenės dalių vadais tech.turto tabelių prisiuntimo klausimais. 1932 m. //LCVA F.929. Ap.3. B.775. L.3.

⁵² Susirašinėjimas kariuomenės štabo viršininko apie kariuomenės dalių papildymą, perorganizavimą, dislokacinius pakitimus. 1935 m.//LCVA F.929. Ap.3. B.854. L.32.

⁵³ Schema ir žinios apie ginklų ir technikos priemonių būklę 1937 m.//LCVA F.929. Ap.3. B.952. L.4.

⁵⁴ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.252.

⁵⁵ Kasparavičius A. Koalicinės liaudininkų ir socialdemokratų vyriausybės pastangos reorganizuoti kariuomenę 1926 m.//Lietuvos istorijos metraštis. 1993. V. 1994. P.62.

⁵⁶ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.337.

šarvuoti automobiliai.⁵⁷ 1936 m. Lietuvos kariuomenė turėjo 6 naujus ir 4 senus šarvuotus automobilius⁵⁸.

1936 m. buvo nupirkti 6 švediški vidutiniai šarvuoti automobiliai "Landsverk 182". "Landsverk 181" buvo pradėti gaminti 1933 m. Tai buvo gana naujas modelis. Lietuvos kariuomenėje šarvuočiai "Landsverk 182" buvo naudojami kavalerijos pulkų šarvuočių būriuose. 1939 m. nuspręsta, kad šie šarvuočiai jau pasenę ir buvo tikimasi įsigyti modernesnių šarvuočių automobilių "Panhard 178", bet prasidėjęs karas nutraukė derybas.⁵⁹

1923 m. KAM nupirko Prancūzijoje 12 lengvųjų Renault FT 17 tipo tankų. Netrukus paaiškėjo, kad šie tankai neatitinka naujų standartų. 1934 11 28 buvo gauti Anglijoje nupirkti 18 lengvojo tipo tankų-tankečių 1933 m. Carden-Loyd modelio, 1937 m. gauta dar 18 lengvojo tipo tankų 1935 m. modelio versijos⁶⁰.

1937 m. pagal Lietuvos kariuomenės karo technikos valdybos techninę užduotį Čekoslovakijos koncernui "Čekomovavska-Kolben-Danek" buvo užsakyta suprojektuoti ir pagaminti tanką LTL. 1939 m. sausio 31 d. tankai buvo pradėti bandyti Kauno, Raseinių, Radviliškio, Prienų apylinkėse. Tikėtasi, kad lietuviai pasirinks tanką LTL, kuris buvo modernesnis, tačiau lietuviai netikėtai pasirinko LTH tipo tanką, pabūgę užsakyti tankų su naujovišku varikliu ir transmisija. 21 tankas jau buvo pagamintas 1940 m. birželio mėnesį. Deja, Lietuvos jie jau nebesiekė⁶¹.

Lietuvos pakrančių apsauga ir karo laivynas

1923 m. Lietuvos pakrančių apsauga turėjo 2 motorinius laivus - "Savonarisk" ir "Lietuvaitė". 1924 m. buvo nupirkta "Šaulys". 1927 m. Vidaus reikalų ministerija už 200 000 litų nupirko 1917 m. vokiečių karo laivą minų gaudytoją "M-59", ir jį pavadino "Prezidentas Smetona". 1935 m. laivas buvo perduotas KAM. Tačiau tai buvo tik simbolinis karo laivas, nes buvo morališkai ir fiziškai susidėvėjęs. Jis galėjo išvystyti tik pusę pradinio greičio, labai daug naudojo kuro⁶².

⁵⁷ Žinios apie ginklų ir technikos priemonių būklę ir kieki. 1937 m. šarvuočių žinios/LCVA F.929. Ap.3. B.952. L.5.

⁵⁸ Susirašinėjimas su kariuomenės dalių vadais, kariuomenės apginklavimo klausimu. 1936 m./LCVA F.929. Ap.3 B.887. L.2.

⁵⁹ Suslavičius L. Šarvuoti automobiliai "Landsverk 182"//Karys. 1993. Nr.9. P.27.

⁶⁰ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.353.

⁶¹ Suslavičius L. Tankai Lietuvai//Karys. 1992. Nr.2 P.42-43.

⁶² Surgailis G. Lietuvos karo laivynai - 60 metų//Karys. 1995. Nr.7. P.26.

1932 m. krantų apsaugai buvo įsigyti dar 2 motoriniai laivai "Žaibas" ir "Aitvaras". Taip pat buvo pastatytas laivas "Partizanas"⁶³. KAM planavo įsigyti 6 povandeninių laivų ir keletą motorinių torpedinių laivų, taip pat dislokuoti keletą pakrančių baterijų. Laivai turėjo būti statomi Italijoje. Tačiau dėl susidariusios neaiškios padėties Klaipėdos krašte ir pinigų stokos, šie planai nebuvo įvykdyti⁶⁴.

Ginklų pirkimas ir gamyba

Valstybei sustiprėjus, pradėta vienodinti Lietuvos kariuomenės ginkluotę. 1925 m. buvo nupirkta 55000 "Enfield" sistemos šautuvų ir apie 60 mln. šovinių Italijoje. Tačiau šie šautuvai buvo mažiau taiklūs negu vokiški "Mauzer". Pasitaikius progai, "Enfield" sistemos šautuvai buvo pelningai parduoti ir už gautus pinigus 1936 m. užsakyti "Mauzer" sistemos šautuvai. 1936 m. pėstininkai buvo apginkluojami tik 1898 m. "Mauzer" sistemos tipo šautuvais, kavalerija ir artilerija - 1904 m. tipo karabinais. Lietuva taip pat įsigijo čekoslovakų lengvųjų kulkosvaidžių ZB vz/26. Juos naudojo pėstininkų ir kavalerijos daliniai bei artilerijos baterijų apsaugoje⁶⁵. Apie 1935 m. kariuomenė jau turėjo minosvaidžių "Stokes-Brandt". 1937 m. jų buvo 10069, o 1940 m. - 110 vienetų⁶⁶. 1934 m. buvo nupirkta 150 automatinų pabūklų ir 6 pabūklai, skirti įmontuoti į šarvuočius. 1938 m. atvežti dar 25 šveicarų firmos "Werkreugmaschinen Oerlikon-Buhrle A.G." pabūklai šarvuočiams. 1939 m. buvo įsigyta 150 automatinų 20 mm priešlėktuvinų pabūklų "Gustlof-Werke". Lietuvoje jie buvo vadinami LAP (lėktuvų automatiniai pabūklai)⁶⁷.

Kauno ginklų dirbtuvės remontavo ginklus, transporto priemones ir gamino atsargines ginklų dalis. 1937 m. pagaminta 70 lauko virtuvių. 1936 m. Linkaičiuose pradėtos statyti ginklų dirbtuvės. Čia buvo gaminami šautuvų ir kulkosvaidžių vamzdžiai, šoviniai šautuvams ir kulkosvaidžiams, 20 mm šoviniai, artilerijos sviediniai, rankinės granatos, priestankinės minos, dujokaukės, aktyvioji anglis, sprogstamosios medžiagos⁶⁸. Iš viso pagaminta apie 50 mln. šovinių.

⁶³ Meister J. Lietuvos laivynas//Karys. 1975. Nr.2. P.50.

⁶⁴ Meister J. Lietuvos laivynas//Karys. 1975. Nr.1. P.6.

⁶⁵ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.488.

⁶⁶ Ginklavimo turto stovio žinios 1940 m. 07 01 dienai/LCVA. F.3. Ap.1 B.256. L.12.

⁶⁷ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.539.

⁶⁸ Ten pat P.500.

Mobilizacija

Mobilizaciją buvo galima pradėti tik tuomet, kai tai tapo neišvengiama, kad nebūtų išprovokuoti stipresnieji kaimynai. Kariuomenė turėjo būti taip subalansuota ir geografiškai išdėstyta, kad per trumpiausią laiką galėtų pradėti ginti kraštą. Iš 1929 m.⁶⁹ mobilizacijos planų matyti, kad Kariuomenės Intendantūra tuo metu neturėjo maisto atsargų, todėl tuo metu vykstant mobilizacijai, maitinimas turėjo būti organizuojamas iš vietinių išteklių. Buvo padaryta išvada, kad "mūsų kariuomenė turi dvi pagrindines ydas:

ji yra netobula strateginei priedangai atlikti,

ji yra organizaciniai netobula mobilizacijai atlikti (7 pėstininkų pulkai išsivysto tik į 12 pulkų)⁷⁰.

1935 m. buvo numatyta, kad prie ginklo bus šaukiama 120 000 karių, kurie sudarys 19 pėstininkų pulkų ir 12 pasienio apsaugos batalionų. Po dalinės 1939 m. mobilizacijos kariuomenėje buvo 87 000 vyrų, o karinei prievolei priklausė ir jai buvo tinkamų 500 000, t.y. 20 % visų Lietuvos gyventojų. Daugiau šaukti nebuvo galima, nes neturėta pakankamai ginklų⁷¹. Iki 1934 m. valstybę parengti karui buvo skirtos 72 valandos, t.y. 3 paros. 1934 m. organizuojamos 3 priedangos grupės. Tauragėje suformuojamas kavalerijos pulkas. Pradėta trumpinti mobilizavimo laiką. 1935 m. Valstybės gynimo tarybos nutarime kariuomenės mobilizacijai parengti ir vykdyti⁷² numatoma, kad mobilizuojami koviniai daliniai turi pasirengti per 30 valandų, kitos kariuomenės dalys, tarnybos ir įstaigos per 48 valandas, I, VII, IX pėstininkų pulkai, I husarų, II ulonų, III kavalerijos pulkai, Tauragėje, Marijampolėje ir Ukmergėje dislokuotos artilerijos grupės per 6 valandas nuo įsakymo gavimo.

Baigdami norėtume akcentuoti keletą dalykų.

Pirma. Netekusi Vilniaus, Lietuva praktiškai per visą tarpukarį saugios tarptautinės padėties paieškas siekė derinti su efektyviu Vilniaus klausimo sprendimu. Lietuvos politikai, diplomatai ir kariškiai bei didelė visuomenės dalis sunkiai įsivaizdavo, jog be Vilniaus Lietuva galėtų įsitvirtinti Europoje kaip suvereni ir nepriklausoma valstybė.

Antra. Reikia pripažinti, jog tiriamuoju laikotarpiu, nežiūrint visų sunkumų, Lietuvos-Lenkijos antagonizmas pamažu silpo, mažėjo. Drįstume teigti, jog prie to prisidėjo ir Lietuvos ginkluotųjų pajėgų modernizavimas, sustipri-

⁶⁹ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.392.

⁷⁰ Statkus V. Lietuvos Ginkluotosios Pajėgos 1918-1940 m. Chicago. 1986. P.392.

⁷¹ Valstybės gynimo tarybos nutarimai kariuomenės mobilizacijai parengti ir vykdyti direktyvos//LCVA F.929. Ap.3. B.848. L.19.

nės valstybės pasitikėjimą savimi, sudaręs sąlygas atsikratyti kai kurių kompleksų ir mitų bei realiai vertinti savo jėgas.

Trečia. 1926-1939 m. Lietuvos-Lenkijos santykių laikotarpi pavadintume studijomis: šalis studijavo viena kitos elgesį, esminius bruožus bei perspektyvas ir mokėsi gyventi viena šalia kitos kaip atskiros, nepriklausomos, savarakiškos ir suverenios valstybės.

1 Priedas.

Kariuomenės ginklų ir turto sudėties žinios 1927 01 01 dienai

	I ir II karo apygarda	Artilerija	Karo mokykla	Inžinerija	Kavalerija	Iš viso ist.bendr. skyr.
Patrankoms	-	67	2	-	-	69
Minosvaidžiai	6	4	2	-	-	15
Bombosvaidžiai	16	-	2	5	-	27
Kulkosvaidžiai	309	31	24	66	60	509
Šautuvai:						
vokiški	1883	1154	17	1725	-	4818
rusiški	16	-	7	-	-	44
kitų sistemų	19675	116	327	8	25	21776
Raketničios	202	38	23	31	21	325
Karabinai	106	1419	18	-	1797	3379
Revolveriai	678	494	184	238	253	2164
Kardai	990	509	82	124	1694	3685
Letys	-	-	7	-	576	585
Durtuvai	21343	234	328	1310	25	23760
Rank.granatos	10347	520	827	91	48	11924
šoviniai:						
patrankoms						
granatos	-	3548	-	-	150	3698
šrapneliai	-	910	-	-	-	910
bombos	-	-	-	60	-	60
šautuvams:						
vokiškiems	2254227	258189	53442	79668	373453	30318 28
rusiškiems	300	425	7955	2499	-	17207

kitų sistemų	3480600	386	25707	96832	-	36220 98
revolveriams	30957	10741	3322	11482	4719	68203
minosvai- džiams	-	-	206	-	-	208
bombosvai- džiams	930	-	-	500	-	1530

Paimta iš: LCVA F.929. Ap.3. B.582. L.2.

Kariuomenės asmens ir turto sudėtis 1927 01 01 dienai

	Karininkai ir gydytojai		Karo valdi- ninkai ir kunigai		Kareiviai		Arkliai
	Turi būti	Yra	Turi būti	Yra	Turi būti	Yra	Turi būti
I ir II karo apygardos	403	334	25	22	8160	7253	321
Kavalerija	73	57	5	5	1780	1382	1352
Artilerija	108	82	8	6	1812	1445	594
Inžinerija	161	108	22	16	1539	1318	41

Paimta iš LCVA F.929. Ap.3. B.582. L.1.

2 Priedas

Ginklavimo turto stovio žinios 1940 07 01 dienai

TURTO PAVADINIMAS	Priklauso kar.dalims pagal lenteles	Yra kar. dalyse ir sandėliuose	Trūksta - Viršaus +
Šautuvai ir karabinai "Mau- ser"	100825	137 500	+36 675
Kiti šautuvai ir karabinai	-	10 000	+10 000
Lengvieji kulkosvaidžiai	2558	3 755	+1 197
Sunkieji kulkosvaidžiai	979	924	-55
Aviacijos kulkosvaidžiai	666	336	-330
ŠAP 20 mm pabūklai	188	150	-38
LAP 20 mm pabūklai	122	150	+28
Minosvaidžiai	86	110	+24
Pistoletai	19016	12000	-7 016
75 mm. Patrankos su pirm-	124	111	-13

galiu			
Šoviniai S	74941450	33 738 732	-41 202 718
Šoviniai Ss	126285800	58 794 589	-67 491 211
Šoviniai Ša	20 852 100	4 082 529	-16 769 571
Šoviniai pistoletams	6 437 830	2330402	-4 107 428
Šoviniai ŠAP pabūklams	1 544 500	125 172	-1 419 328
Šoviniai LAP pabūklams	1 230 000	78 591	-1 151 409
Sviediniai 75 mm. Patrankoms	211440	113 225	-98 215
Minos minosvaidžiams	126 000	32 458	-93 542
Puolamosios granatos	377 780	62 453	-315 327
Ginamosios granatos	164 090	59 698	-104 392
Bombos aviacijai	456 900	41 927	-414 979
Dujokaukės	124 759	89 877	-34 882

Paimta iš LCVA F.3. Ap.1. B.256. L.12

3 Priedas

Žinios apie ginklų ir technikos priemonių būklę ir kiekį 1937 11 01 dienai

	Šautuvai "Mauser" 7.9 mm		Kul-kosv. "ZB"	Kul-kosv. "Madsen"	Kul-kosv. "08"		Kul-kosv. "08/15"	Šoviniai šautuvams	
	Tinka	Rem.			Tinka	Rem.		Tinka	Rem.
Karinėse dalyse	88667	.	1816	80	755	.	463	1800000	5600000
Šaulių sąjungoje	4300	9	.	400000

Ginklų valdybos sandėliuose	34500	1500	90	3	.	58	48	32000000	4400000
Iš viso:	132625		1906	83	813		520	60400000	
Reikia:	98160		2298	-	923		-	90000000	

AVIACIJA

Lėktuvų tipas	Tinka kovos mūšiams vykdyti	Remonte
Naikintuvai	21	2
Žvalgybos	36	4
Mokomieji ir kt. (bombonešiai)	27	7

ŠARVUOČIAI

	Šarvuočių rinktinė		I Gusarų pulkas	III Dragūnų pulkas	Viso	Pastabos
	Ekspl.	Mok.				
Šarvuotas automobilis "Daimler"	2	2	-	-	4	
Šarvuotas auto "Landsverk"	-	-	4	2	6	* šarvuoti auto remonte
Tankai "Renault"	9	3	-	-	12	
Lengvieji tankai "VCL" (Vickers Carden-Loyd)	31	1	-	-	32	

Paimta iš LCVA F.929. Ap.3. B.952. L.3-5.